

56/55

תמוז תשנ"א
יוני 1991

ע י ו נ י ם
ב ח י נ ו ר

כתב־עת לעיון ולמחקר בחינוך

אוניברסיטת חיפה
הוצאת הספרים

הקשר בין האווירה הלימודית בשיעורי תנ"ך והיסטוריה ובין תחומי תוכן ורמות חשיבה של ערכים באוכלוסיית מתבגרים

מטרת המאמר להציג את תרומת האווירה הלימודית בשיעורי תנ"ך והיסטוריה לתחומים שונים של ערכי מתבגרים ולהסביר את הממצאים באמצעות גישת למידה חברתית והגישה הקוגניטיבית ההתפתחותית.

תכניות הלימודים שמציע משרד החינוך והתרבות בדיסציפלינות תנ"ך, היסטוריה ואזרחות (משרד החינוך והתרבות, תשכ"ט; תשל"ו; תשל"ז; תשל"ח; תשמ"ה) הגדירו, בדרך-כלל, את המטרות מתחום חינוך לערכים באמצעות מושגים השאולים מהטקסונומיה הריגושיה התחומים הכרתי והריגושי אינם מובחנים זה מזה. כמאמר זה נתייחס לאירועים לימודיים שהתרחשו בשיעורים מנקודת מבט תיאורטית של שתי גישות — גישת הלמידה החברתית והגישה הקוגניטיבית ההתפתחותית — המציגות מודלים נבדלים להגדרת ערכים ולדרכי חברות להם. על כן אין כאן מחקר הערכה, אלא נסיון לישים מושגים ודרכי הסבר כהליכים שהתרחשו, כאפשרות לפיתוח מודלים של למידת ערכים בעתיד.

גישת הלמידה החברתית (Maccoby, 1968) מגדירה ערכים כאמונות משותפות לקבוצה חברתית על ה'טוב' וה'נכון'. יש בה התייחסות לצורות התנהגות אחדות: התמקדות על תוכן ערכי, כאשר הערכים סדורים מבחינת תוכנם על-פי מידת התוקף המחייב שלהם בחברה (אדר, 1976; Windmiller, Lambert & Turiel 1980). נוסף על התוכן מודגשת הפעילות (Munsey, 1980; Windmiller et al., 1980) בשתי צורות — עקביות בפעילות ובחירה בפעילות ערכית כמצבי דילמה. הדומיננטיות של ערכי קבוצה מסוימת ומידת ההתנגשות בין ערכיה ובין ערכי קבוצה אחרת שהיחיד משתייך אליה תלויה בגורמים אישיים, התפתחותיים וחברתיים, שבגללם המתבגר מרגיש יתר הזדהות עם ערכי קבוצה מסוימת, והיא משמשת לו מודל התנהגות (Conger, 1973; Adelson, 1980).

לעומת זאת, הגישה הקוגניטיבית ההתפתחותית, ובעיקר עבודתו של קולברג (Kohlberg, 1969, 1976, 1980), עסקה ברמות שיפוט מוסריות על-פי גישה זו (קולברג וטוריאל, 1972), אותם ערכי המוסר הבסיסיים מצויים בכל תרבות ותת-תרבות כעולם, וכך אותו רצף שלבים פנימיים-מבניים בתוך האדם. לדעתם של קולברג וטוריאל, למרות שסביבות חברתיות יוצרות אמונות ספציפיות שונות, אין הן יוצרות עקרונות מוסר בסיסיים שונים. הבדלים מוסריים נובעים מעמידתם של האנשים בשלבים שונים של התפתחות המוסרית. קולברג (Kohlberg, 1976) מציע שלוש רמות (כל אחת בת שני שלבים) של חשיבה מוסרית המתייחסות לנימוקים לבחירת